

Mirosław Golon

Honorowe Obywatelstwo Miasta Torunia i inne ważne wyróżnienia nadawane przez władze miasta w latach 1945-1989

Rocznik Toruński 29, 157-188

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Honorowe Obywatelstwo Miasta Torunia i inne ważne wyróżnienia nadawane przez władze miasta w latach 1945–1989

Miroslaw Golon

Tradycja nadawania honorowego obywatelstwa była mocno ugruntowana w Toruniu zarówno w czasach zaboru pruskiego¹, jak i w pierwszym okresie Polski Odrodzonej. W latach 1918–1939 bardzo wiele polskich samorządów miejskich wyróżniało honorowym obywatelstwem osoby zasłużone dla miasta, regionu czy państwa. W Toruniu, który został włączony w granice niepodległej Polski w styczniu 1920 r., do 1939 r. honorowe obywatelstwo otrzymały łącznie cztery osoby: Józef Haller w 1921 r., Ferdynand Foch w 1923 r., Józef Piłsudski w 1935 r., Edward Rydz-Śmigły w 1938 r. Dodajmy, że honorowe obywatelstwo było zaszczytem znanym już od czasów starożytnych. W wieku XX tytuł ten nie wiązał się z konkretnymi zobowiązaniami ze strony obdarowywanego czy przywilejami dla wyróżnianego. Był najwyższym wyróżnieniem nadawanym przez miasto w uznaniu konkretnych zasług, często nie związanych bezpośrednio z samym miastem nadającym wyróżnienie.

W Toruniu w 1945 r. powrócono do przedwojennej tradycji i w czerwcu tego roku Miejska Rada Narodowa po raz pierwszy po wojnie nadała honorowe obywatelstwo. Powrót do tej tradycji miał ścisły związek z zakończoną wojną. Wstępem do nadania honorowego wyróżnienia było czwarte posiedzenie plenarne toruńskiej Miejskiej Rady Narodowej 9 V 1945 r., na którym uczczono koniec wojny. Na posiedzeniu byli obecni jako goście dwaj przedstawiciele Armii Czerwonej – płk Kurowski i komendant wojsenny Torunia płk Andrejew. Uchwalono wysłanie

¹W wieku XIX sprawę honorowego obywatelstwa Torunia regulowała ordynacja miejska z 1808 r., uzupełniona następnie w 1853 r.

telegramów gratulacyjnych do marszałka Michała Roli-Żymierskiego oraz do przewodniczącego Krajowej Rady Narodowej Bolesława Bieruta. To pierwsze uczczenie zakończenia wojny w następnym miesiącu zwieńczono wyróżnieniem dla dowódcy jednej z radzieckich jednostek, które 1 II 1945 r. zdobyły Toruń, kończąc tym samym niemiecką okupację.

Dnia 28 VI 1945 r. odbyło się nadzwyczajne posiedzenie MRN z udziałem przedstawicieli władz sądowych, Kościoła, młodzieży, Wojska Polskiego, Armii Radzieckiej, Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej oraz innych organizacji i stowarzyszeń. Obecnych było 27 radnych, nieobecnych 8. W porządku obrad były tylko dwa punkty:

„1. uchwalenie ufundowania przez społeczeństwo Torunia sztandaru dla OSA

2. nadanie obywatelstwa honorowego miasta Torunia dowódcy pułku sowieckiego ppłk Jurij Mironowicz Kosenko”².

W odniesieniu do punktu drugiego przewodniczący MRN Zygmunt Chojnicki przedstawił dowódcę pułku Armii Radzieckiej, który był obecny na sali. W protokole błędnie zapisano jego nazwisko: „Mironowicz-Kusenko”. Chojnicki wygłosił przemówienie poświęcone chwale Armii Czerwonej i ofensywie styczniowej, która „dała wolność Toruniowi”. Dyplom honorowego obywatela wręczył Z. Chojnicki. Treść dyplomu sformułowano następująco:

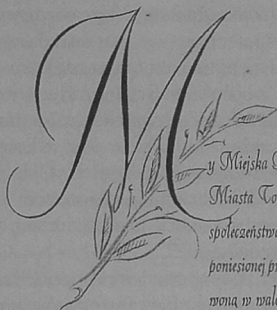
„My Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miasta Torunia, czyniąc imieniem całego społeczeństwa toruńskiego, pomni ofiary poniesionej przez bohaterską Armię Czerwoną w walce z nawałą teutońską i dając wyraz szczególnej wdzięczności temu pułkowi, który brał udział w oswoobodzeniu miasta i został przez naczelne dowództwo Armii Czerwonej wyróżniony mianem »Pułku Toruńskiego«, obdarzamy jego dowódcę ppłk. Juryj Mironowicza-Kosenko³ godnością honorowego obywatela miasta Torunia

Miejska Rada Narodowa w Toruniu [pieczęć, podpis Z. Chojnickiego]
Zarząd Miasta Torunia MRN [pieczęć, podpis W. Dobrowolskiego]
Dan w Toruniu dnia 28 czerwca 1945 r.”⁴

²Zachowano oryginalny zapis z protokołu MRN: Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej cyt.: APT), Prezydium Miejskiej Rady Narodowej (dalej cyt.: PMRN) w Toruniu 1950–1973/1975, sygn. 1020, teczka: Honorowi Obywatele Torunia.

³Taki zapis w dokumencie.

⁴APT, PMRN w Toruniu 1950–1973/1975, sygn. 1020, teczka: Honorowi Obywatele Torunia.

y Miejska Rada Narodowa i Zarząd
Miasta Torunia czyniąc imieniem całego
społeczeństwa toruńskiego, pomni ofiary
poniesionej przez bohaterską Armię Czer-
woną w walce z nawałą teutońską i dając
wyraz szczególnej wdzięczności temu
pułkowi, który brał udział w oswobodzeniu
miasta i został przez naczelne dowództwo
Armii Czerwonej wyróżniony mianem
„Pułku Toruńskiego”
obdarzamy jego dowódcę
półk. Jurzy Mironowicza-Trosenka
godnością
honorowego obywatela
miasta Torunia

Miejska Rada Narodowa

Stojanowski

Zarząd Miasta Torunia

W. Dobrowolski

Dnia w Toruniu, dnia 28 czerwca 1945 r.

Przy wręczaniu dyplomu Stanisław Żółtowski, wiceprezydent miasta (z ramienia PPR), złożył w imieniu Zarządu Miejskiego serdeczne życzenia Kosence, zapewniając, że całe społeczeństwo jest wdzięczne pułkowi toruńskiemu. Kosenko podarował miastu swoją gwardyjską odznakę za waleczność otrzymaną za udział w obronie Stalingradu. Radny PPR Igor Szantyr w krótkim przemówieniu zgłosił wniosek, aby dla uczczenia pamięci bohaterów radzieckich ufundowano tablicę pamiątkową w koszarach pułku toruńskiego. Wniosek jednogłośnie przyjęto⁵. Całe posiedzenie trwało 40 minut, od 9.10 do 9.50. Z zachowanego protokołu posiedzenia nie można ustalić ani wnioskodawcy projektu nadania honorowego obywatelstwa, ani reguł, jakimi się kierowano.

Tego samego dnia o godz. 10.11 rozpoczęto zwykle posiedzenie MRN, które trwało do 15.15. W świetle zachowanych materiałów archiwalnych można ustalić, że podczas plenarnego posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej 28 VI 1945 r. w punkcie 18. porządku obrad były wolne wnioski i właśnie wtedy pojawił się po raz pierwszy problem honorowego obywatelstwa: „do punktu 18. Przewodniczący MRN Zygmunt Chojnicki informuje Radnych, że inicjatywa nadania honorowego obywatelstwa miasta Torunia podpułkownikowi Jurijowi Kosence⁶, dowódcy pułku, wyszła ze Stronnictwa Demokratycznego przy powitaniu powracającego z frontu pułku sowieckiego wyróżnionego mianem Pułku Toruńskiego”⁷. Warto dodać, że z posiedzeń nie sporządzano stenogramów, a więc bez relacji uczestników obrad nie można ustalić nic więcej, niż zapisano w często bardzo ogólnikowych sformułowaniach zamieszczanych w protokołach posiedzeń. Można uznać, że Miejska Rada Narodowa, podejmując decyzję o nadaniu honorowego obywatelstwa, kierowała się kilkudziesięcioletnią już tradycją nadawania honorowego obywatelstwa przez władze samorządowe. W istocie decyzję o nadaniu honorowego obywatelstwa podjął najprawdopodobniej Zarząd Miasta w uzgodnieniu z Prezydium MRN, a na uroczystym posiedzeniu w obecności wszystkich radnych zatwierdzono tę decyzję. Dodajmy zresztą, że w wypadku pierwszego punktu obrad uroczystej sesji MRN z 28 VI 1945 r. – czyli uchwalenia ufundowania

⁵Najprawdopodobniej tego projektu nigdy nie zrealizowano, dodajmy, że kilka miesięcy później rozpoczęto prace nad dużym pomnikiem wdzięczności Armii Czerwonej, który w 1946 r. odsłonięto na Wałach Sikorskiego.

⁶W tekście wpisano tylko „Mironowiczowi Kosence”.

⁷APT, MRN w Toruniu 1945–1950, sygn. 7, Protokół posiedzenia MRN z 28 VI 1945 r.

sztandaru dla Oficerskiej Szkoły Artylerii – przewodniczący MRN użył następującego sformułowania: „wnosząc powyższą uchwałę proszę radnych i gości o powstanie i tym samym uważam uchwałę za przyjętą, gdyż nie wyobrażam sobie inaczej powzięcia tej uchwały jak wyrażenie wspólnego okrzyku: Wojsko Polskie i Jego Naczelny Wódz Marszałek Rola-Żymierski niech żyją. Szkoła Oficerska Artylerii niech żyje!”. W dalszej części protokołu odnotowano: „Po przemówieniu przewodniczący ob. Chojnicki jako pierwszy obywatel miasta Torunia z urzędu składa generałowi Hulejowi [komendant OSA – M.G.] oświadczenie o powziętej uroczystej jednomyślnej uchwale ufundowania przez społeczeństwo miasta Torunia sztandaru”⁸. Taka procedura nawet nie została powtórzona w wypadku nadawania honorowego obywatelstwa, sprawiając wrażenie, jakby sam Dobrowolski i Chojnicki nadali honorowe obywatelstwo. Dowodem na pewne zdziwienie przynajmniej jednego radnego było zgłoszenie w wolnych wnioskach posiedzenia MRN pytania o inicjatora nadania honorowego obywatelstwa.

Już kilka miesięcy później MRN uhonorowała kolejną osobę. 29 XI 1945 r. odbyło się uroczyste posiedzenie MRN, któremu przewodnił członek Prezydium Rady Emilian Ogłóza, gdyż przewodniczący Chojnicki przebywał w podróży służbowej. Obecnych było 36 radnych, nieobecnych 8⁹. Posiedzenie rozpoczęło się o godz. 17.20, w porządku obrad był tylko jeden merytoryczny punkt: „Powzięcie uchwały w przedmiocie nadania obywatelstwa honorowego Torunia Marszałkowi Polski Obywatelowi Michałowi Rola-Żymierskiemu”. I podobnie jak w wypadku pierwszego powojennego honorowego obywatelstwa brak stenogramu uniemożliwia przesłanie szczegółów uchwały. W protokole posiedzenia znalazła się tylko następująca informacja: „Miejska Rada Narodowa w podniosłym nastroju (przez powstanie z miejsc) powzięła jednomyślnie następującą uchwałę: My, Rada Narodowa, czyniąc imieniem całego społeczeństwa toruńskiego, pomni historii łączącej miasto od szeregu stuleci z Wojskiem Polskim, pomni wyczynów naszej Armii, zmuszonej walczyć poza granicami Państwa o wolność Rzeczypospolitej, pomni chwalebnych chwil, gdy po pięć i półletniej niewoli Żołnierz Polski zdobywał piędź po piędzi Ziemię Polskie i uwolnił je pod dowództwem Marszałka Polski Michała Roli-Żymierskiego, wyrażamy nasz głęboki hołd dla bohaterskiej odrodzo-

⁸Ibid., s. 56.

⁹APT, MRN w Toruniu 1945–1950, sygn. 7, Protokół posiedzenia MRN z 29 XI 1945 r., s. 139.

nej Armii Polskiej i obdarzamy niniejszym aktem uroczystym Jej Wodza najwyższą godnością, jaką rozporządzamy, nadając Marszałkowi Polski Michałowi Rola-Żymierskiemu OBYWATELSTWO HONOROWE Miasta Torunia¹⁰. Pod aktem podpisał się tylko prowadzący obrady Emilian Ogłóza¹¹ stosując zapis „w/z. Przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej” i sygnując protokół pieczęcią MRN.

Nieobecność marszałka Roli-Żymierskiego w mieście spowodowała, że dopiero półtora roku później przeprowadzono właściwą uroczystość wręczenia wyróżnienia. Na posiedzeniu MRN 28 IV 1947 r. radny mjr Stefan Atlas poinformował radnych, że 15 V 1947 r. w OSA będzie gościł M. Żymierski¹². Sama ceremonia wręczenia wyróżnienia odbyła się 16 V 1947 r. Tego dnia o godz. 18.00 rozpoczęło się „nadzwyczajne, uroczyste, publiczne posiedzenie Miejskiej Rady Narodowej w Toruniu” na Ryнку Staromiejskim. Jedynym celem tego posiedzenia było wręczenie M. Żymierskiemu dyplomu honorowego obywatelstwa. Ratusz i Rynek były udekorowane flagami, przybyła kompania honorowa garnizonu toruńskiego, poczty sztandarowe oraz liczne delegacje partii politycznych i organizacji społecznych, młodzież akademicka i szkolna. Orkiestra wojskowa odegrała hymn narodowy. Na honorowej trybunie zasiędlili przedstawiciele wojska, ówczesny wojewoda pomorski Wojciech Wojewoda, członkowie prezydium MRN oraz prezydent Torunia. O 18.10 przewodniczący Rady w towarzystwie radnych i członków Zarządu Miejskiego powitał przybyłego na Rynek marszałka, pochyłono sztandary i rozległy się owacje. Marszałek M. Żymierski zajął honorowe miejsce na trybunie obok wojewody, członków prezydium MRN i prezydenta miasta. Przewodniczący MRN Z. Chojnicki wygłosił przemówienie powitalne, zawierające jednocześnie informację o nadaniu honorowego obywatelstwa. Fragment tego przemówienia brzmiał następująco: „Otwierając dzisiejsze publiczne posiedzenie, uroczyste i nadzwyczajne posiedzenie Miejskiej Rady Narodowej witam Cię Obywatelu Marszałku w naszym siedemsetletnim grodzie i jednocześnie pragnę wyrazić podziękowanie imieniem wszystkich obywateli naszego miasta, żeś raczył przybyć do nas osobiście i przyjąć godność Obywatela Honorowego tego miasta, którego mieszkańcy w uznaniu Twych zasług w wyzwoleniu od najeźdźcy hitlerowskiego oraz odbudowie naszej siły zbrojnej i państwa postanowili

¹⁰Ibid., s. 140–141.

¹¹Radny miejski, działacz Polskiego Związku Zachodniego i dziennikarz.

¹²APT, MRN w Toruniu, sygn. 7, Protokół posiedzenia MRN z 28 IV 1947 r.

y Rada Narodowa i Zarząd Miasta Torunia czyniąc imieniem całego społeczeństwa toruńskiego pomini historię łączącą miasto od szeregu stuleci z Wojskiem Polskim i pomini czynów naszej Armii zmuszonej walczyć poza granicami Państwa o wolność Rzeczypospolitej pomini chwalebnych chwil gdy po pięćdziesięcioletniej niewoli Żołnierz Polski zdobywał przedz po przedz Ziemie Polskie i uwolnił Je pod Twoim dowództwem Obywatelu Marszałku wyznaczamy nasz głęboki hołd dla bohaterskiej odwodzonej Armii Polskiej i oddajemy niniejszym aktem uroczystym Hołd najwyższą godnością jaką rozporządzamy, nadając

MARSZAŁKOWI POLSKI
MICHAŁOWI ROŁĄŻYMIERSKIEMU
OBYWATELSTWO HONOROWE
MIASTA TORUNIA

Dan w Toruniu dnia 27-XI-1945r.

Miejska Rada Narodowa
w Toruniu
Elżbieta
Przewodnicząca

Zarząd Miejski
w Toruniu
Włodzisław
Przewodniczący

uczcić cię tą najwyższą godnością, jaką do swej dyspozycji posiadają, i podjęli uchwałę na plenarnym posiedzeniu rady w dniu 29 listopada 1945 r., mocą której stanowili, że obywatel Michał Rola-Żymierski marszałek Polski dobrze zasłużył się krajowi, przeto godzien jest być zapisanym w kronikach Torunia, miasta, którego przeszłość historyczna jest częścią składową historii Polski tak w rozwoju jak i w chwale, tak w upadku jak w i odrodzeniu. Naczelný wódz WP marszałek Michał Rola-Żymierski niech żyje!”¹³ Dodajmy, że w przemówieniu pojawiły się aktualne wątki dotyczące budowy nowej Polski. W dalszej części uroczystości wystąpił także przewodniczący Miejskiej Komisji Porozumiewawczej – był to organ koordynujący działalność PPR, PPS, SD i SL – Jerzy Kowalski. Następnie Z. Chojnicki zaprosił marszałka do odebrania dyplomu. Dyplom wręczył prezydent miasta W. Dobrowolski i odczytał uchwałę MRN z 29 XI 1945 r. zgodnie z tekstem cytowanym wyżej. Jednak w protokole z 16 V 1947 r. dokonano pewnej modyfikacji w stosunku do treści protokołu z 29 XI 1945 r. Wówczas bowiem jedynym podpisującym się pod uchwałą był E. Ogłóza w zastępstwie przewodniczącego MRN. Teraz pod uchwałą podpisawali się Z. Chojnicki i prezydent Dobrowolski¹⁴.

Marszałek podziękował za wyróżnienie i stwierdził, że zaszczyt ten przyjmuje nie dla uczczenia swoich zasług, ale żołnierza polskiego. Następnie wspominał o zdobyciu Berlina oraz o obecnej polskiej demokracji, „której zasługą jest, aby nikt w kraju nie zaznał głodu”. O godz. 18.55 zakończono uroczyste posiedzenie rady odśpiewaniem „Roty”. Po posiedzeniu odbyła się defilada z udziałem wojska, partii politycznych i młodzieży.

Należy podkreślić, że w świetle zachowanych dokumentów uchwała z listopada 1945 r., wykonana faktycznie dopiero w maju 1947 r., nie była przedmiotem obrad MRN przed 16 maja. W jednym z dokumentów stwierdzono: „w II kwartale 1947 r. MRN odbyła 3 plenarne posiedzenia i jedno nadzwyczajne uroczyste publiczne posiedzenie 16 V 47 na Rynku Staromiejskim z okazji wręczenia dyplomu honorowego obywatelstwa miasta Torunia marszałkowi Polski Michałowi Rola-Żymierskiemu”¹⁵. W protokołach tych posiedzeń nie było żadnej wzmianki, poza wspomnia-

¹³APT, MRN w Toruniu 1945–1950, sygn. 7, Protokół posiedzenia MRN z 16 V 1947 r., s. 695–696.

¹⁴Tbid., s. 698.

¹⁵APT, MRN w Toruniu, sygn. 27, Sprawozdanie MRN w Toruniu za II kwartał 1947 r., 8 VII 1947 r.

nym już zapowiedzeniem przyjazdu Żymierskiego, o samej istocie sprawy, czyli honorowym obywatelstwie, wcześniej nie dyskutowano.

Po 1947 r., a przypomnijmy było to tylko wykonanie uchwały z 1945 r., honorowe obywatelstwo zanikło aż do – zresztą chwilowego tylko – pojawienia się w 1965 r.

Jak w regulaminach Miejskiej Rady z lat czterdziestych, tak i w regulaminie obrad MRN z 1 VI 1950 r.¹⁶ – uchwalonym na podstawie nowej ustawy z 10 III 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej – nie było żadnej wzmianki o honorowym obywatelstwie ani o żadnych innych wyróżnieniach. W świetle kolejnego regulaminu MRN w Toruniu z 20 XII 1954 r. również nie można ustalić zasad nadawania honorowego obywatelstwa ani żadnych innych wyróżnień. Problem ten w ogóle nie został ujęty, co zresztą wynikało zapewne także z faktu, że regulamin był bardzo zwięzły i omawiał tylko kwestie podstawowe, np. że radni mają prawo do zgłaszania wolnych wniosków, że MRN uchwała uchwały itp.¹⁷ Również w następnych regulaminach MRN: z 2 II 1958 r., 12 VI 1961 r., 13 X 1965 r.¹⁸ nie było wzmianek o honorowym obywatelstwie ani o innych wyróżnieniach. Oczywiście można uznać, że to typowo miejskie wyróżnienie mieściło się w ogólnym zakresie działania Rady, która w § 11 stwierdzała: „MRN podejmuje na sesji: uchwały, wytyczne, rezolucje, apele, petycje. W uchwałach Rada ustala zadania i sposób rozwiązywania zagadnień będących przedmiotem jej obrad. Uchwały sporządza się oddzielnie i załącza do protokołu obrad jako integralną jego część...”¹⁹.

Od strony formalnej istniała możliwość, bez dodatkowych regulacji prawnych, uchwalania np. wyróżnień, ale z drugiej strony jest także teoretycznie możliwe, że nie zachowały się dokumenty normatywne.

Po prawie 18 latach od wręczenia dyplomu honorowego obywatelstwa Żymierskiemu w aktach władz Torunia z 1965 r. ponownie pojawiło się to wyróżnienie. Jednak tym razem wyróżnienie zostało nadane w okolicznościach i w sposób odmienny niż dwa pierwsze honorowe obywatelstwa. Pierwszym elementem, na który należy zwrócić uwagę, jest fakt, że w wypadku wyróżnienia dla Kosenki i Żymierskiego ówczesna prasa była

¹⁶APT, MRN w Toruniu, sygn. 7a, Regulamin MRN w Toruniu z 1 VI 1950 r.

¹⁷APT, PMRN w Toruniu 1950–1973/1975, sygn. 786, Regulamin MRN w Toruniu, 20 XII 1954 r.

¹⁸APT, PMRN w Toruniu 1950–1973/1975, sygn. 787, Regulaminy MRN w Toruniu z lat 1958–1965.

¹⁹Ibid.

pełna wzmianek o tych wydarzeniach²⁰. Tym razem nie było w jedynym lokalnym dzienniku „Gazecie Toruńskiej” żadnej wzmianki o nadanym wyróżnieniu. Wprawdzie w gazecie ze stycznia 1965 r. oraz w samym rocznicowym numerze było wiele o wyzwoleniu Pomorza, szczególnie Bydgoszczy, a w numerze z 1 II 1965 r. na stronie 3 ukazał się krótki artykuł *Dziś 20 rocznica wyzwolenia Torunia. Okolicznościowe wystawy i uroczysta akademia*²¹, ale nie było żadnych wzmianek o nowym honorowym obywatelstwie. W artykule wspomniano, że z okazji rocznicy odbywa się wiele imprez, w tym: 31 stycznia po południu w Dworze Artusa wystawa „Droga zwycięstw i czynów”, która przedstawiała dzieła literackie o wojnie oraz powojenne sukcesy Torunia. 1 lutego o 17.00 w teatrze Horzycy miała się odbyć akademia. Po części oficjalnej przewidywano występy artystyczne. Niestety nie było wzmianki, czy to przy okazji tej akademii ogłoszono nowego honorowego obywatela. Warto dodać, że aktywny udział w rocznicowych obchodach wziął Związek Młodzieży Socjalistycznej, w którego klubie „Iskra” otwarto wystawę plakatów polskich²². W toruńskim dzienniku z 2 II 1965 r. ukazała się na ostatniej, 6 stronie, relacja z obchodów dwudziestej rocznicy wyzwolenia Torunia. Podczas uroczystej akademii przemawiał m.in. działacz PZPR Jerzy Kowalski, obecni byli przedstawiciele Armii Radzieckiej. Przemawiał także wiceprzewodniczący MRN Florenty Orzeszko, który wspomniął, że „na pierwszym posiedzeniu MRN po wojnie rada nadała Kosence honorowe obywatelstwo”²³. W dalszej części relacji prasowej jest informacja, że zebrani uchwalili uroczystą rezolucję na cześć bohaterów wyzwolenia oraz zamieszczono kilka zdań o występach artystycznych, ale nic o nowym honorowym obywatelu Torunia. I przez cały następny tydzień nic więcej w prasie na ten temat już nie pisano.

Niewątpliwie jednak Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, a przynajmniej sam przewodniczący Edwin Orsztynowicz – który podpisał się na zachowanym dokumencie – nadało takie wyróżnienie. W archiwum toruńskim zachował się bowiem dokument aktu nadania honorowego obywatelstwa z 1 II 1965 r. Wyróżnionym został kapitan rezerwy Bolesław

²⁰Zob. np. artykuły dotyczące wyróżnienia Żymierskiego: Ilustrowany Kurier Polski, nr 134 z 19 V 1947 r.; Głos Pomorza, nr 124 z 17 V 1947 r.; Trybuna Pomorska, nr 133 z 18 V 1947 r.

²¹Gazeta Toruńska (wyd. T, Toruń) nr 26, 1 II 1965 r.

²²Ibid., s. 3.

²³Była to pomyłka, gdyż w czerwcu 1945 r. odbywało się już piąte posiedzenie plenarne MRN.

Lazarczyk²⁴. Problemem pozostaje fakt, że nie udało się odnaleźć protokołu posiedzenia Prezydium MRN z 1 II 1965 r., co wynika z pewnych braków w dokumentacji PMRN oraz niezbyt poprawnego uporządkowania akt. Dodajmy, że jak wynika z dokumentów ten nieporządek został zwiniony jeszcze przez pracowników MRN przed przekazaniem akt do Archiwum Państwowego. Próba odnalezienia protokołu posiedzenia PMRN na podstawie inwentarza archiwalnego zakończyła się niepowodzeniem. Także poszukiwania w sąsiednich teczkach nie dały wyniku pozytywnego. Dodajmy, że zespół akt PMRN liczy ponad tysiąc, często kilkusetstronicowych, teczek, a więc raczej tylko przypadkowo można będzie trafić na akta zawierające zapis posiedzenia PMRN z 1 II 1965 r. Jednak w dokumentacji Prezydium MRN ze stycznia 1965 r. odnaleziono dokumenty, które dotyczą Bolesława Lazarczyka. W teście protokołów posiedzeń Prezydium MRN²⁵ jest wniosek Zarządu Miejskiego Związku Młodzieży Socjalistycznej w Toruniu z 23 I 1965 r. o nadanie Bolesławowi Lazarczykowi złotego odznaczenia im. Janka Krasickiego. Wniosek ten trafił najpewniej do MRN z prośbą o zaopiniowanie²⁶ i z bliżej nieznanymi powodami doszło albo do zamiany wyróżnień, albo do dodania nowego wyróżnienia. Najważniejszym walorem odnalezionego dokumentu jest szczegółowa informacja o Bolesławie Lazarczyku. Urodził się 20 IX 1900 r. jako syn Józefa i Marii z domu Gontarz w Starej Dąbrowie w powiecie Będzin. Miał wykształcenie średnie i był rencistą wojskowym, kapitanem rezerwy. Na stałe mieszkał w Boguszowie w pow. Wałbrzych przy ul. Kamiennogórskiej nr 39. Według wnioskodawców Lazarczyk był czynnym społecznikiem znanym na terenie Boguszowa i „cenionym w Komitecie Powiatowym PZPR w Wałbrzychu oraz w Komitecie Wojewódzkim we Wrocławiu”. Podkreślono, że szczególnie aktywnie działał w Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Podczas wojny otrzymał Medal za Waleczność, dwukrotnie Krzyż Walecznych, Medal za Warszawę, Medal za Wał Pomorski, Medal Odra–Nysa i Medal za Berlin. Posiadał także dwa odznaczenia radzieckie. We właściwym uzasadnieniu wniosku Zarząd Miejski ZMS, występując o nadanie złotego odznaczenia im. Janka Krasickiego

²⁴ APT, PMRN w Toruniu 1950–1973, sygn. 1020, Akt nadania honorowego obywatelstwa z 1 II 1965 r.

²⁵ APT, PMRN w Toruniu 1950–1973, sygn. 907, wniosek Zarządu Miejskiego ZMS w Toruniu o przyznanie złotego odznaczenia im. Janka Krasickiego, 23 I 1965 r.

²⁶ Zostałby wówczas wysłany do Zarządu Głównego ZMS w Warszawie.

kapitanowi rezerwy B. Łazarczykowi, podkreślił, że zdaje sobie sprawę z niecodzienności tego faktu, ale „traktuje swój wniosek jako wydarzenie o dużym znaczeniu społeczno-politycznym związanym z obchodami XX rocznicy wyzwolenia miasta Torunia. Nerozerwalnym symbolem tej rocznicy jest kpt. Łazarczyk, który 20 lat temu na czele VIII Dywizji Piechoty wkroczył do Torunia. Z tego historycznego faktu pozostało zdjęcie²⁷, które ze względu na swoją wymowę przez 18 lat było publikowane w setkach tysięcy egzemplarzy (m.in. w Trybunie Ludu, Sztandarze Młodych) w wydawnictwach albumowych, na zaproszeniach itd. Żołnierz przedstawiony na zdjęciu, mimo iż bardzo popularny, był nieznanymi z nazwiska. W roku ubiegłym podjęliśmy próbę ustalenia losów anonimowego żołnierza, poszukiwania prowadziliśmy różnymi drogami. Z pomocą przyszła telewizja, która zwróciła się do społeczeństwa z apelem o pomoc w zidentyfikowaniu bohatera ze zdjęcia. W wyniku poszukiwań ustaliliśmy, że jest nim kpt. Łazarczyk, który po przejściu szlaku bojowego od Lenino do Berlina osiedlił się na Ziemiach Odzyskanych w Boguszowie pow. Wałbrzych. Po ustaleniu tych danych zaprosiliśmy go do Torunia, gdzie odbył szereg spotkań ze społeczeństwem, w zakładach pracy i szkołach oraz z władzami partyjnymi i gospodarczymi naszego miasta. Spotkania te stały się wspaniałą lekcją patriotyzmu, wywoływały szereg wznieśliwych uczuć dla bohaterów, którzy przynieśli wolność, i pozostawiły niezatarte wrażenie. Kpt. B. Łazarczyk był w czasie wojny wielokrotnie ranny, stracił też rękę i oko. Jako inwalida wbrew opinii lekarzy walczył i dowodził oddziałem do ostatnich chwil wojny, będąc przykładem ofiarnego żołnierza. Za odwagę nadano mu wiele odznaczeń. Zarząd Miejski ZMS w porozumieniu z władzami partyjnymi i związkami zawodowymi zaprosił kapitana na akademię z okazji dwudziestej rocznicy wyzwolenia 1 II br. Kpt. Łazarczyk nie cieszy się dobrym zdrowiem i nie mamy gwarancji czy jego zdrowie pozwoli mu w przyszłości przyjechać. Nadarza się wyjątkowa okazja zmanifestowania naszej wdzięczności do weterana, ma to również znaczenie dla toruńskiego ZMS, bo ten człowiek to żywy symbol tradycji, na której opiera się ideowe wychowanie młodzieży”²⁸.

²⁷ Zdjęcie Łazarczyka – pochodzące z kolekcji Alojzego Czarneckiego – opublikowano m.in. w Roczniku Toruńskim, t. 15, 1980, s. 3. Prawdopodobnie pochodzi ono z marca 1945 r. lub z okresu późniejszego.

²⁸ APT, PMRN w Toruniu 1950–1973, sygn. 907, Wniosek Zarządu Miejskiego ZMS w Toruniu z 23 I 1965 r.

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej
w Toruniu

n a d a j e

obywatelowi kpt.-rez.

Bolesławowi Łazarczykowi

honorowe obywatelstwo
miasta Torunia

Toruń, dnia 1 lutego 1965 r.

Przewodniczący Prezydium

(-) T. Kozarski

Z-cy Przewodniczącego Prezydium

Członkowie Prezydium

(-) F. Orzesko

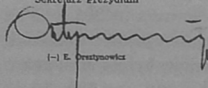
(-) W. Merkel

(-) S. Małec

(-) J. Powalski

Sekrejarz Prezydium

(-) E. Pruszyński

Pod wnioskiem podpisał się przewodniczący Zarządu Miejskiego ZMS Alojzy Żuchowski, zarazem radny MRN.

Kończąc omawianie sprawy wyróżnienia B. Łazarczyka należy zaznaczyć, że prawdopodobnie więcej takich wyróżnień nie było, przynajmniej do 1973 r. W aktach PMRN zostały bowiem wszystkie trzy honorowe obywatelstwa, a ściślej same akty nadania umieszczone w jednej teczce, co wskazuje, że najprawdopodobniej nie znaleziono podczas porządkowania materiałów władz miejskich innych tego typu dokumentów. Dodajmy, że kolejny regulamin MRN z 15 IV 1970 r. również nie zawierał żadnej wzmianki o honorowym obywatelstwie²⁹.

Po raz kolejny i ostatni w okresie PRL-u problem honorowego obywatelstwa wystąpił w Toruniu w 1978 r. We wrześniu tego roku profesor Akademii Medycznej w Warszawie Jan Nielubowicz był jednym z aktywnych uczestników zjazdu Towarzystwa Chirurgów Polskich, który odbywał się w Toruniu. Odslonięto wówczas popiersie Ludwika Rydygiera i nadano jego imię Szpitalowi Wojewódzkiemu na Bielanych. Prasa lokalna szeroko rozpisывała się o czterodniowych obradach i uroczystościach, w tym spotkaniach wybitnych uczonych z władzami partyjnymi, wojewódzkimi i miejskimi³⁰. Nie było jednak w doniesieniach prasowych - w „Nowościach”, „Gazecie Toruńskiej” czy „Ilustrowanym Kurierze Polskim” - żadnej informacji o wyróżnieniu prof. J. Nielubowicza³¹. W aktach Prezydium MRN, jak i w samych materiałach sesji MRN, również nie było żadnego śladu sugerującego, że podczas zjazdu chirurgów organy te wyróżniły wybitnego lekarza. W wykazie uchwał MRN w Toruniu za 1978 r. nie odnaleziono uchwały o nadaniu honorowego obywatelstwa³². Zachowany wykaz zapewne zawierał tylko najważniejsze uchwały, razem dwadzieścia dwie. Zachował się jednak w aktach władz miejskich Toru-

²⁹APT, PMRN w Toruniu 1950-1973, sygn. 788, regulamin MRN z 15 IV 1970 r.

³⁰Jednak o osobnym spotkaniu z władzami miejskimi nie było w doniesieniach prasowych żadnych wzmianek.

³¹Zob. np. Nowości nr 208 z 15 IX 1978 oraz nr 209 z 16 IX 1978, gdzie były tylko informacje o zjeździe i odsłonięciu popiersia Rydygiera na Bielanych. W żadnej z notek nie było wzmianek o honorowym obywatelstwie Nielubowicza. Podobnie w IKP, np. nr 198, 14 IX 1978, s. 1-2, oraz w Gazecie Toruńskiej nr 210, 14 IX 1978 s. 1, gdzie zamieszczono tylko informacje o zjeździe.

³²APT, MRN w Toruniu 1973-1990, sygn. tymcz. 53, Wykaz uchwał MRN podjętych w kadencji 5 II 1978 - 31 III 1984 r.

nia odpis dokumentu potwierdzającego nadanie honorowego obywatelstwa prof. Janowi Nielubowiczowi³³.

To kolejne honorowe obywatelstwo nadano najpewniej decyzją prezydenta lub niewielkiej grupy przedstawicieli władz miasta. Zapewne z powodu niedopatrzenia decyzja nie znalazła żadnego odzwierciedlenia w protokołach posiedzeń Prezydium MRN i sesji MRN.

Poza honorowym obywatelstwem władze miasta Torunia w okresie powojennego czterdziestopięciolecia, a ściślej w końcowym okresie tej epoki, miały możliwość odznaczania zasłużonych osób także innymi wyróżnieniami. Należy zaznaczyć, że podobnie jak w okresie przedwojennym centralne władze państwowe sprawowały bardzo dużą kontrolę nad niektórymi typami wyróżniania obywateli. Nadawanie orderów i odznaczeń było monopolem władz państwowych. Ustawa konstytucyjna z 19 II 1947 r. nadawała to prawo Prezydentowi, a następnie, zgodnie z konstytucją z 22 VII 1952 r., Radzie Państwa. Tym samym władze samorządowe nie miały żadnych możliwości nadawania orderów i odznaczeń. Podstawowym aktem prawnym normującym obowiązujące zasady stała się ustawa z 17 II 1960 r. o orderach i odznaczeniach. Wnioski o nadawanie mogły przedstawiać: naczelne władze organizacji politycznych, związkowych, spółdzielczych i naukowych, prezes Rady Ministrów, ministrowie i kierownicy centralnych urzędów oraz prezydium wojewódzkich rad narodowych i miejskich w miastach wyłączonych z województwa (czyli Łódź i Warszawa). Tym samym władze Torunia, chcąc wyróżnić obywateli miasta odznaczeniami, musiały wnioskować do Prezydium WRN w Bydgoszczy, a WRN do Warszawy. Jednak formalnie te ograniczenia nie dotyczyły medali, honorowych obywatelstw i innych sposobów wyróżniania osób przez władze miast.

W latach czterdziestych i pięćdziesiątych władze miejskie stosowały także inne niż honorowe obywatelstwo formy uczczenia osób w ten czy inny sposób zasłużonych. Z reguły zresztą były to zasługi nie związane z samym Toruniem. Podstawową formę stanowiły uroczyste adresy do konkretnych osób. W okresie klasycznego stalinizmu częstymi adresatami takich rezolucji byli Stalin, Bierut oraz Rokossowski. Miejska Rada Narodowa w Toruniu uczciła m.in. w październiku 1949 r. holdowniczym adresem marszałka K. Rokossowskiego³⁴. 21 XII 1949 r. z okazji siedemdziesiątych

³³ Dokument jest przechowywany w archiwum Rady Miejskiej w Toruniu.

³⁴ APT, MRN w Toruniu 1945–1950, sygn. 7, Protokół posiedzenia plenarnego z 19 X 1949 r.

urodzin Stalina uroczyste rezolucje MRN uchwaliła na cześć przywódcy ZSRR oraz na cześć Bieruta i Rokossowskiego. Wyróżniono ich także podczas sesji MRN I II 1950 r., w piątą rocznicę wyzwolenia. Na tej rocznicowej sesji uczczono też honorowego obywatela Torunia, co podkreślono, pułkownika Kosenkę³⁵. Zdarzały się również i inne formy uznania zasług przez MRN. Przykładowo podczas posiedzenia MRN 29 XI 1945 r., na wniosek nagły radnego Kohen–Marcinkiewicza, uczczono minutą ciszy powstańców listopadowych³⁶.

Jednak przede wszystkim należy podkreślić, że w latach czterdziestych i prawie do końca lat pięćdziesiątych miasto Toruń, poza wspomnianymi wyjątkami dotyczącymi dwóch osób wyróżnionych honorowym obywatelstwem, nie nadawało własnych wyróżnień. Jedną z przyczyn tego stanu były duże możliwości wyróżniania zasług odznaczeniami państwowymi. Obok „ogólnopaństwowych” wyróżnień, jak Order Odrodzenia Polski, Order Sztandaru Pracy, Medal 10-lecia Polski Ludowej (i kolejne „rocznicowe” medale tego typu), Odznaka Tysiąclecia Państwa Polskiego, Krzyż Partyzancki itp., istniało także wiele odznaczeń resortowych, np. nauczycielskich czy górniczych. Ta duża liczba odznaczeń i względnie łatwy tryb otrzymywania ich nie stwarzały okazji do rozwoju odznaczeń czy wyróżnień lokalnych: regionalnych lub miejskich. Ważnym powodem tej sytuacji był także scentralizowany model państwa, maksymalnie ograniczający inicjatywy „oddolne”. W latach sześćdziesiątych pojawiła się jednak pewna liczba wyróżnień regionalnych, przypisanych głównie do ówczesnych województw, a więc np. odznaki „Zasłużony dla Warmii i Mazur”, „Za zasługi dla woj. warszawskiego”, „Zasłużeni Ziemi Gdańskiej” czy „Za szczególne zasługi dla rozwoju woj. bydgoskiego”³⁷. Najwięcej odznaczeń nadawano przy okazji państwowych świąt 1 maja oraz 22 lipca. Przykładowo na XV-lecie PRL, 22 VII 1959 r., nadano w Toruniu 9 odznaczeń. Były to tylko państwowe wyróżnienia: Ordery Odrodzenia Polski i Krzyże Zasługi³⁸.

³⁵ APT, MRN w Toruniu 1945–1950, sygn. 7, Protokół posiedzenia plenarnego z 1 II 1950 r.

³⁶ Ibid., Protokół posiedzenia plenarnego z 29 XI 1945 r.

³⁷ Taką odznakę dostał np. toruński reżyser teatralny Hugon Moryciński (1904–1973) oraz zmarły w 1972 r. I sekretarz KM PZPR w Toruniu, Bolesław Różycki; odznaczenie to występowało także jako kilkustopniowe „Za zasługi dla woj. bydgoskiego”.

³⁸ APT, PMRN w Toruniu 1950–1973, sygn. 1026; Protokół uroczystej sesji

Pod koniec lat pięćdziesiątych pojawiła się w Toruniu próba ustanowienia lokalnego wyróżnienia. Była to pierwsza taka inicjatywa w okresie powojennym. Wynikała ona najpewniej z ożywienia kwestii spraw lokalnych w tym okresie. Symbolem tego ożywienia – związanego z pozytywnymi następstwami przełomu politycznego w Polsce, jaki nastąpił po październiku 1956 r. – były m.in. obchody „Dni Torunia” w latach 1958 i 1959 oraz rosnąca aktywność lokalnych organizacji i stowarzyszeń. Dodajmy, że 21 VII 1958 r. odsłonięto na Wałach Sikorskiego pomnik ofiar wojny. To popaździernikowe ożywienie znalazło wyraz jesienią 1959 r., gdy zgłoszono na porządek obrad MRN – poświęconych przygotowaniom do piętnastej rocznicy wyzwolenia – projekt uchwalenia „Odznaki Honorowej Obywatela Miasta Torunia, która byłaby przyznawana również w przyszłości wybitnym działaczom z terenu Torunia”. W projekt odznaki zaangażowana była m.in. działaczka partyjna, członek egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR Teresa Zerzoń. Ówczesny przewodniczący MRN Adam Lewandowski stwierdził, że okolicznościową wystawę na rocznicowe obchody można zdążyć przygotować, ale „ustanowienie odznaki ze względu na krótki okres nie jest możliwe do zrealizowania, tym bardziej że musi to być rzecz naprawdę wartościowa, a więc będą poważne koszty. Nie znaczy to, aby projektu nie mieć na uwadze i wprowadzić go w przyszłość”³⁹. Stanowisko przewodniczącego było decydujące i odznaki nie uchwalono. Jednak już kilka miesięcy później ponowiono próbę ustanowienia lokalnego odznaczenia. Wykorzystano przygotowania do obchodów 1000-lecia w Toruniu. 15 IV 1960 r. postanowieniem MRN, „wychodząc ze słusznego założenia, że osoby, które w wybitny sposób przyczyniły się do rozwoju miasta Torunia, winny być wyróżnione społecznie, uważa za właściwe ustanowienie odznaki honorowej »Toruń Zasłużonemu Obywatelowi«. W związku z tym Prezydium MRN, działając na podstawie artykułu 53 ustawy z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych (Dz.U. nr 5 poz. 16) postanawia wystąpić na sesję MRN z odpowiednim wnioskiem o powzięcie uchwały ustanawiającej odznakę honorową »Toruń Odznaczonemu Obywatelowi« [sic – M.G.] i zatwierdzającej regulamin tej odznaki wg załączonego projektu”⁴⁰. Nie-

MRN z okazji 15-lecia PKWN, zorganizowanej 20 VII 1959 r. o 17.00 w Teatrze.

³⁹APT, PMRN w Toruniu 1950–1973, sygn. 1028, Protokół posiedzenia Komisji Obchodów XV rocznicy wyzwolenia, komisja z MRN 31 X 1959 r.

⁴⁰APT, PMRN w Toruniu 1950–1973, sygn. 888, postanowienie PMRN z 15 IV 1960 r.

stety, projektu regulaminu tej odznaki nie odnaleziono w teczce. Można tylko się domyślać, że istotą zasad nadawania odznaki była zamieszczona wyżej formuła: „osoby, które w wybitny sposób przyczyniły się do rozwoju miasta Torunia, winny być wyróżnione”. Sekretarzem Prezydium MRN był Edwin Orsztynowicz, to jego podpis figurował w 1965 r. pod honorowym obywatelstwem Łazarczyka. Przewodniczącym Prezydium MRN był Adam Lewandowski⁴¹.

Jednak mimo uchwały MRN Toruń nie uzyskał własnego wyróżnienia. 13 X 1965 r. – przewodniczącym Prezydium MRN był wówczas Tadeusz Konarski – w 7 punkcie porządku obrad MRN zamieszczono „Uchylenie uchwały nr III/8/60 MRN z 21 IV 1960 r. w przedmiocie ustanowienia odznaki honorowej „Toruń Zasłużonemu Obywatelowi”⁴². Pełny zapis tego fragmentu protokołu brzmiał następująco: „przedmiotową sprawę referuje z-ca Przewodniczącego Prezydium MRN obywatel Wiesław Merkel, podając, że MRN uchwałą nr III/8/60 z 21 kwietnia 1960 r. ustanowiła taką odznakę. Uchwała ta jednak nie mogła być zrealizowana, ponieważ dla jej ważności konieczna była – zgodnie z przepisami dekretu z dnia 2 X 1935 r. o odznakach i mundurach (Dz.U. nr 72, poz. 445) oraz rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 15 XI 1935 r. o odznakach i mundurach (Dz.U. nr 86, poz. 534) – zgoda Ministra Spraw Wewnętrznych. MSW ostateczną decyzją nr D.457/8/XI/64 z dnia 12 X 1964 r. odmówiło zgody, uzasadniając swoją decyzję tym, że zgodnie z prowadzoną polityką resortu spraw wewnętrznych, pozwolenie na ustanowienie odznaki honorowej (za zasługi) jest udzielane tylko Wojewódzkim Radom Narodowym i że prezydium WRN w Bydgoszczy może wystąpić z wnioskiem o zezwolenie na ustanowienie odznaki województwa bydgoskiego, którą również można wyróżniać osoby zasłużone dla miasta Torunia. Pismem nr Or. V-171/22/65 z dnia 20 marca 1965 r. Prezydium WRN w Bydgoszczy zakazało ustanawiania terenowych odznak i występowania o zgodę na ich ustanowienie, zawiadamiając jednocześnie, że zostanie ustanowiona odznaka wojewódzka, którą będą wyróżniane osoby z całego województwa bydgoskiego, co w międzyczasie nastąpiło. W tym stanie rzeczy uchwała MRN z 21 IV 1960 r. ustanawiająca terenową odznakę »Toruń Zasłużonemu Obywatelowi« stała się bezprzedmiotowa i winna być uchylona. W dyskusji zabiera głos radny Bolesław Różycki, I sekr. KM KPZR, podnosząc, aby jednakże nie re-

⁴¹Ibid.

⁴²Ibid., sygn. 777, Protokół posiedzenia MRN z 13 X 1965.

zygnować z możliwości odznaczania obywateli zasłużonych dla miasta – już nie w formie odznaki, a w formie innej, nad którą należałoby się jeszcze zastanowić. Poza tym proponuje, aby ustanowić jakiś termin obchodów »Dni Torunia« i wrócić do dawnych tradycji tych obchodów, które będą właśnie okazją do podsumowania i oceny m.in. wkładu pracy ludzi zasłużonych dla miasta czy to w postaci dyplomu, czy innej formy uznania, względnie już teraz pomyśleć o wydaniu pamiątkowego medalu z okazji 500–lecia urodzin Kopernika względnie z okazji II pokoju toruńskiego, który można by wręczyć obywatelom w formie najwyższego uznania⁴³. W efekcie decyzji MSW i stanowiska WRN w Bydgoszczy uchwałę MRN w Toruniu uchylono⁴⁴. Na największą uwagę z powyższych starań zasługuje fakt bardzo silnego dążenia do dysponowania przez władze Torunia możliwościami honorowania osób zasłużonych. Wzmiankowana wyżej propozycja B. Różyckiego, dotycząca chociaż jakiejś jednorazowej odznaki, została zrealizowana rok później. Na prośbę MRN w Toruniu decyzją Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy z 12 VII 1966 r. zezwolono Prezydium MRN w Toruniu na jednorazowe ustanowienie medalu pamiątkowego związanego z upamiętnieniem 500 rocznicy podpisania II pokoju toruńskiego w liczbie 200 sztuk według wzoru załączonego do wniosku Torunia z 5 VII 1966 r. W decyzji podkreślono, że „Ustanowiony medal nie może być nadawany osobom fizycznym i prawnym za zasługi⁴⁵. Był to więc tylko niewielki sukces. W regulaminie Komisji Kultury MRN w Toruniu z 13 VI 1967 r. nie było ani słowa o przydzielaniu jakichkolwiek odznaczeń⁴⁶. W 1975 r. w związku z przeprowadzoną reformą administracyjną Toruń został miastem wojewódzkim. Umożliwiło to ustanowienie wyróżnienia, które można uznać w pewnym stopniu za „toruńskie”. 4 IV 1977 r. na posiedzeniu sekretariatu Komitetu Wojewódzkiego PZPR ustalono, że 1 maja odbędą się spotkania z ludźmi wyróżniającymi się w pracy zawodowej i społecznej w województwie, z wpisem do księgi zasłużonych oraz wręczeniem odznaczeń⁴⁷. Tym nowym „toruńskim” wyróżnieniem był

⁴³Ibid.

⁴⁴Ibid.

⁴⁵APT, PMRN, sygn. 1032, decyzja PWRN w Bydgoszczy z 12 VII 1966 r.

⁴⁶APT, PMRN, sygn. 780, regulamin komisji kultury opracował przewodniczący A. Tujakowski, 13 VI 1967 r.

⁴⁷APT, KW PZPR, sygn. 45, Informacja o pracy sekretariatu KW za okres 4 IV–25 VI 1977 r.

wpis do „Honorowej księgi zasłużonych dla województwa toruńskiego”. Zasady wpisu polegały na tym, że „w przeddzień Święta Pracy – 1 Maja wpisywani będą do księgi zasłużeni dla województwa toruńskiego, którzy swoim zaangażowaniem, efektami pracy zawodowej i społecznej, postawą etycznie-moralną, konkretnymi osiągnięciami własnymi lub kolektywów uzyskali szerokie społeczne uznanie”⁴⁸. W 1977 r. do księgi wpisano 15 osób, w 1978 – 19 osób, w 1979 r. – 11 osób. Prawie połowę wyróżnionych w pierwszych trzech latach – 21 osób – stanowili torunianie. Do końca lat osiemdziesiątych do księgi wpisano kilkaset osób⁴⁹. Obok wpisu do księgi ustanowiono w nowym województwie także inne wyróżnienie: odznakę „Za zasługi dla województwa toruńskiego” nadawaną przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Toruniu. Przykładowo na 1 V 1979 r. odznaki te przyznano 12 osobom (wpisy do księgi 11 osób), w tym działaczom Tadeuszowi Filipowiczowi, Ziemiowitowi Maślance oraz prof. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej. W tym samym roku, w listopadzie 1979 r., przypadła 30 rocznica „Gazety Pomorskiej”, w związku z tym w Sali Mieszczańskiej Ratusza dziennikarzom gazety wręczono odznaki „Za zasługi dla województwa toruńskiego”⁵⁰.

Z akt Wojewódzkiej Rady Narodowej w Toruniu wynika, że w 1982 r. Wojewódzka Komisja Odznaczeń Państwowych, powołana w kadencji 1978-1982 przez WRN, odbyła 23 posiedzenia i rozpatrzyła oraz zaopiniowała 1224 wnioski na odznaczenia państwowe, wyrażając opinię pozytywną na 843 wnioski o krzyże zasługi brązowe, srebrne i złote i 381 wniosków na ordery, w tej liczbie było 161 wniosków dla nauczycieli, co było związane z ich uprawnieniami wynikającymi z Karty Nauczyciela. Prezydium WRN przyznało także (w 1982 r.) 125 odznak indywidualnych „Za zasługi dla województwa toruńskiego” „w uznaniu szczególnych zasług dla długoletnich działaczy społeczno-politycznych, gospodarczych i wyróżniających się pracowników produkcji”, odznaki te dostało także 7 zakładów pracy, np. Teatr Baj Pomorski w Toruniu czy Cukrownia

⁴⁸ *Po nas nikt nie poprawia: wpisani do Honorowej Księgi woj. toruńskiego w latach 1977-1979*, oprac. Z. Jędrzyński, Toruń, KW PZPR, 1980, s. 5.

⁴⁹ Przykładowo 1 V 1983 r. – 18 osób, *Gazeta Pomorska* z 1 V 1983 r., do księgi wpisano m.in.: Antoninę Morawską, działaczkę partyjną z Wąbrzeźna, Eugeniusza Pietrzaka, lekarza z Golubia-Dobrzynia, Bronisława Nadolskiego, profesora UMK, i pika Kazimierza Chudego, komendanta WSOWRiA.

⁵⁰ APT, KW PZPR, sygn. 41, notatka w sprawie spotkania Egzekutywy KW z kolegiami redakcyjnym „Gazety Pomorskiej” z okazji 30-lecia jej istnienia.

Chełmża⁵¹. Brak pełnego wykazu odznak indywidualnych „Za zasługi dla województwa toruńskiego” z 1983 r., ale otrzymało je z pewnością co najmniej siedmiu mieszkańców Torunia tylko z grupy radnych, działaczy samorządu mieszkańców i pracowników Urzędu Miejskiego. Postanowieniem Prezydium WRN z 28 IV 1983 r. wyróżnienie otrzymali: Stanisław Góreczny – radny, Eugeniusz Holz – radny, Jan Lewandowski – działacz samorządu mieszkańców, Marta Polak – radna, Jan Pawełekiewicz – radny, Mieczysław Proszkiewicz – działacz samorządu mieszkańców. Postanowieniem Prezydium WRN z 1 VII 1983 r. – Regina Niedźwiecka, była wiceprezydent Torunia.

Oczywiście ani wpis do księgi, ani odznaka „Zasłużony dla województwa toruńskiego” nie były ściśle miejskimi odznaczeniami. Dodatkowym elementem, który należy uwzględnić, było bardzo silne upolitycznienie tych wyróżnień, co było konsekwencją pozycji Komitetu Wojewódzkiego PZPR, jako inicjatora księgi i głównej siły politycznej.

Warto dodać, że w nowym województwie pod koniec lat siedemdziesiątych pojawiły się także inne toruńskie wyróżnienia, jednak zawężone do pewnych instytucji czy też rodzajów działalności. Przykładem instytucji korzystających z takich wyróżnień był Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Na inauguracji roku akademickiego 1 X 1976 r. Senat UMK po raz pierwszy przyznał medale „Za zasługi dla rozwoju UMK”. Pośmiertnie wyróżniono rektora Witolda Łukaszewicza, a poza nim: Zygmunta Najdowskiego, I sekretarza KW PZPR, wojewodę toruńskiego Jana Przytarskiego, sekretarzy KM PZPR: Zygmunta Demickiego i Zbigniewa Machowskiego, przewodniczącego WRN w Bydgoszczy Aleksandra Schmidta, prezydenta Torunia Mariana Rissmanna oraz 5 profesorów. Medale dostała też grupa osób nieobecnych na inauguracji, np. Józef Majchrzak, I sekretarz KW PZPR w Bydgoszczy⁵². Innym przykładem nowego wyróżnienia, które pojawiło się przy okazji „Dni Torunia” w 1979 r., była nagroda im. Tymona Niesiołowskiego ustanowiona przez Toruńskie Towarzystwo Kultury w celu „prezentacji aktualnego dorobku w zakresie sztuk plastycznych”. Podano termin nadsyłania wniosków do 30 X 1979 r. i zapowiedziano, że konkurs rozstrzygnie specjalnie powołane jury do 15 IV 1980 r.⁵³ Innym wyróżnieniem, powstałym w

⁵¹ APT, WRN w Toruniu 1975–1990, sygn. 71, Informacja o pracy WRN i jej Prezydium w 1982 r.

⁵² Nowości z 1 X 1976, s. 1–2.

⁵³ APT, UM w Toruniu, Pismo TTK informujące o nagrodzie im. T. Niesio-

końcu lat siedemdziesiątych, było specjalne honorowe wyróżnienie Towarzystwa Miłośników Torunia ustanowione w 1979 r.⁵⁴, tzw. „Złote Astrolabium”. W 1980 r. wyróżniono nim Alojzego Czarneckiego, Zbigniewa Sobolewskiego, Wandę Szuman, Ignacego Tłoczka i Marię Znamierowską-Prüfferową. W następnym roku wyróżniono kolejne cztery osoby. W roku jubileuszu 750-lecia, w 1983, wyróżniono „Złotym Astrolabium” aż 52 instytucje i osoby szczególnie zasłużone dla miasta⁵⁵. Dodać należy, że Towarzystwo Miłośników Torunia już w 1967 r. ustanowiło swoje honorowe odznaki – srebrne i złote, którymi w latach 1967–1969 wyróżniono 9 osób⁵⁶.

Projektowana już pod koniec lat pięćdziesiątych całkowicie toruńska odznaka, uchwalona w 1960 i anulowana w 1965 r., ostatecznie została ustanowiona dopiero w 1983 r. Samo ustanowienie odznaki poprzedziły liczne działania administracyjno-prawne. W grudniu 1982 r. Felicja Pokorniecka, przewodnicząca MRN, złożyła formalny wniosek do przewodniczącego WRN w Toruniu, Alojzego Tujakowskiego, o rozpatrzenie wniosku o ustanowienie odznaczenia „Zasłużony dla miasta Torunia”. WRN 10 XII 1982 r. poparła wniosek i odznaka została ustanowiona. Zatwierdzono także regulamin odznaki, wzór legitymacji oraz wniosku o nadanie odznaki. Podczas inauguracji zaplanowanych na kilka miesięcy obchodów 750-lecia miasta Torunia, 1 II 1983 r. przewodnicząca MRN poinformowała radnych o uchwale WRN w Toruniu, którą ustanowiono odznakę „Zasłużony dla miasta Torunia”⁵⁷. Odbyło się to na nadzwyczajnej XXII sesji MRN, na którą przybyło 84 z ogólnego składu 95 radnych⁵⁸. Sesję zorganizowano o godz. 12.00 w Sali Mieszkańskiej. Przybyli na nią liczni goście, m.in.: Tadeusz Witold Młyńczak, zastępca przewodniczącego Rady Państwa; I sekretarz KW PZPR w Toruniu Zenon Dramiński; A. Tujakowski, przewodniczący WRN; wojewoda Stanisław Trokowski; konsul generalny ZSRR w Gdańsku Lew Wachromiejew; przedstawiciel jednolitej radzieckiej w Toruniu mjr Wiktor Krzyżański; poseł ziemi toruńskiej

lowskiego.

⁵⁴K. Ciesielska, *Dzieje Towarzystwa Miłośników Torunia w latach 1925–1988*, Rocznik Toruński, t. 20, 1991, s. 53.

⁵⁵Ibid., s. 38, 47.

⁵⁶Ibid., s. 53.

⁵⁷*Uroczysta inauguracja jubileuszu*, Nowości, 1 II 1983, s. 1.

⁵⁸APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. tymcz. 44, Protokół z sesji MRN z 1 II 1983 r.

Zbigniew Bialecki, prezydent miasta Romuald Bester oraz przedstawiciele miast zaprzyjaźnionych⁵⁹. Przewodnicząca MRN poinformowała zebranych, że nową odznakę uchwalono z okazji jubileuszu 750-lecia Torunia. Wyraziła podziękowanie uchwałodawcom i zapewniała, że odznaczenie „służyć będzie społecznej integracji i aktywizacji mieszkańców naszego pięknego miasta”. Poinformowała również, że organem nadającym odznaczenie będzie Prezydium Miejskiej Rady Narodowej i że właśnie rok jubileuszowy będzie szczególnie godnym dla uhonorowania osób i instytucji wybitnie zasłużonych dla miasta i jego spraw, a efekty tej pracy zostaną podsumowane 28 XII 1983 r.⁶⁰

Już wcześniej uchwalono także inne toruńskie wyróżnienie: wpis do Księgi Zasłużonych dla miasta Torunia. 1 V 1982 r. w Ratuszu nastąpiło uroczyste wpisanie grupy wyróżnionych do tej Księgi⁶¹. W następnym roku kolejną grupę wpisano do Księgi przy okazji inauguracji obchodów jubileuszowych – 1 II 1983 r.⁶² Wpis mógł być połączony z otrzymaniem odznaki „Zasłużonych dla miasta Torunia”, ale nie musiał⁶³. Dodajmy, że w aktach MRN nie odnaleziono informacji, gdzie ta księga się znajduje.

Wspominając o obchodach toruńskiego jubileuszu 750-lecia warto dodać, że ustanowiono wówczas, czyli 1 II 1983 r., także inne wyróżnienie. Był nim okolicznościowy Medal 750-lecia miasta Torunia. Na uroczystym posiedzeniu MRN 1 II 1983 r. wyróżniono nim m.in. 8 miast zagranicznych zaprzyjaźnionych z Toruniem oraz 24 polskie miasta. Medal ten przy różnych okazjach wręczano zarówno w jubileuszowym 1983 r., jak i w następnych latach. Na przykład 8 VII 1983 r. Prezydium MRN przyznało go Z. Machowskiemu, byłemu przewodniczącemu MRN⁶⁴.

⁵⁹Z Getyngi, Ruse, Mohylewa, Leiden, Czeskich Budziejowic, Hameenlinn, Ferrary i Osijeka.

⁶⁰APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. tymcz. 44, Protokół z sesji MRN z 1 II 1983 r.

⁶¹APT, KW PZPR, sygn. 40, Informacja o obchodach 1 V 1982 r. w woj. toruńskim.

⁶²APT, KW PZPR, sygn. 40, Informacja o realizacji obchodów ważniejszych rocznic i wydarzeń polityczno-propagandowych w województwie toruńskim w okresie od stycznia do sierpnia 1983 r.

⁶³APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. 121, Protokoły z Prezydium MRN w Toruniu za 1987 r., Protokół posiedzenia Prezydium z 23 IV 1987 r., s. 13.

⁶⁴APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. tymcz. 44, Protokół z sesji MRN z 8 VII 1983 r.

Wracając do najważniejszego miejskiego wyróżnienia, czyli odznaki „Zasłużony dla Torunia”, należy podkreślić, że regulamin odznaki był uzgadniany przez kilka miesięcy z Kancelarią Rady Państwa – Oddziałem Odznaczeń Państwowych, czyli organem, który zarówno na mocy konstytucji z 1952 r., jak i ustawy o odznaczeniach z 1960 r., miał jako jedyny uprawnienia do nadawania odznaczeń i orderów. Między innymi w wyniku tych uzgodnień poprawiono błąd prawny, który popełniła MRN w Toruniu, wnosząc o ustanowienie odznaczenia; ostatecznie uzyskała prawo do nadawania odznaki honorowej⁶⁵. Te uzgodnienia prowadzono jeszcze wiosną 1983 r. (m.in. w kwietniu) i zapewne to było powodem, że pierwsze odznaki „Zasłużony dla Torunia” (nie „dla Miasta Torunia” jak było w projekcie MRN) przyznano dopiero w lipcu 1983 r. Najistotniejszy był punkt 2 regulaminu odznaki: „Odznakę nadaje się jako wyraz uznania za wysokie osiągnięcia w działalności gospodarczej, społeczno-politycznej lub kulturalno-naukowej, które przyczyniły się do rozwoju Torunia”. Zaznaczono także, że odznakę mogą otrzymywać osoby spoza Torunia oraz że organem przyznającym odznakę jest Prezydium MRN w Toruniu⁶⁶. 22 VII 1983 r. wręczono pierwszym 25 osobom odznaki „Zasłużony dla Torunia”. Decyzja o ich przyznaniu zapadła na posiedzeniu Prezydium MRN z 8 VII 1983 r. Wśród wyróżnionych byli m.in. Wanda Szuman, Konrad Górski i Kazimierz Gregorkiewicz⁶⁷. Wspomniane trzy osoby stanowiły z całą pewnością grono najbardziej godnych wyróżnienia, jednak reszta miała bardziej specyficzny charakter – mieli być oni reprezentantami różnych grup zawodowych, społecznych miasta. We wstępnym projekcie ustalono, że wśród pierwszych wyróżnionych będzie między innymi reprezentacja większych zakładów (po jednym pracowniku): Polchemu, PKP, Apatora, Wodociągów, Metalchemu, Bumatora, Metronu i MPK, a nawet jeden „wyzwoliciel miasta” – inne kategorie były już reprezentowane przez 16 osób, które wymieniono z nazwiska w pierwszej propozycji listy osób wyróżnionych⁶⁸.

⁶⁵W skrócie najczęściej stosowano określenie „odznaka”.

⁶⁶APT, WRN 1975–1990, sygn. 308/70, Regulamin nadania odznaki „Zasłużony dla Torunia”.

⁶⁷APT, MRN 1973–1990, sygn. 51, Protokół posiedzenia Prezydium MRN z 8 VII 1983 r., s. 2–3.

⁶⁸APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. tymcz. 51, Protokół z sesji MRN z 8 VII 1983 r.

Jednak w 1983 r. największą liczbę odznak przyznano na zakończenie jubileuszu 750-lecia miasta. Specjalna nadzwyczajna sesja MRN została zorganizowana 28 XII 1983 r.⁶⁹ Odbyła się w Ratuszu z licznym udziałem gości⁷⁰. Tak jak w lutym obecne były delegacje miast i gmin województwa oraz „zasłużeni torunianie”, czyli osoby wyróżnione w lipcu. Były też delegacje miast Federacji Kopernikowskiej. W punkcie 6. porządku obrad było: „Wręczenie odznaczeń »Zasłużony dla Torunia«”. Przewodnicząca MRN stwierdziła: „W dniu dzisiejszym chcemy po raz pierwszy wyróżnić zbiorowym odznaczeniem »Zasłużony dla Torunia« – niektóre organizacje społeczne, zakłady pracy i instytucje. Dalszymi wyróżnieniami indywidualnymi odznaczymy naszych mieszkańców, działaczy społecznych i politycznych, ludzi, którzy w sposób szczególny zasłużyli na wyrazy uznania i szacunku”⁷¹. F. Pokorniecka przypominała wszystkim, że „na wniosek MRN 10 XII 1982 WRN z okazji jubileuszu 750-lecia ustanowiła odznaczenie »Zasłużony dla Torunia«. Z okazji święta 22 lipca na uroczystej akademii zostało wręczonych pierwszych 25 odznaczeń osobom wybitnie zasłużonym dla miasta. Podczas dzisiejszej uroczystej sesji MRN uhonorowane zostaną kolejne osoby oraz po raz pierwszy instytucje”. Następnie wiceprzewodniczący MRN Czesław Duliński odczytał listy wyróżnionych instytucji oraz osób. Odznaczenie wręczała przewodnicząca MRN oraz prezydent Torunia R. Bester. Odznakę „Zasłużony dla Torunia” przyznano grupie radnych⁷² i grupie gości reprezentujących władze centralne i wojewódzkie⁷³. Poza urzędnikami i radnymi wyróżnienie otrzymało

⁶⁹Ibid., sygn. tymcz. 44, Protokół z sesji MRN z 28 XII 1983 r.

⁷⁰Wśród gości znajdowali się T. W. Młyniczak, Z. Białecki, A. Tujakowski, Z. Dramiński oraz szef WUSW Stanisław Łukasiak i szef Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego – Stanisław Spasiuk.

⁷¹APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. tymcz. 44, Protokół z sesji MRN z 28 XII 1983 r.

⁷²Józefowi Powołowskiemu, Czesławowi Dulińskiemu, Stanisławowi Kowalskiemu, Henrykowi Niedźwieckiemu, Zygmuntovi Demickiemu, Edwardowi Dworznirowskiemu, Stanisławowi Górcznemu, Edwinowi Orsztynowiczowi, Romanowi Pastwie, Benedyktowi Wróblowi.

⁷³Wyróżnieni zostali: Tadeusz Witold Młyniczak – Zastępca Przewodniczącego Rady Państwa; Henryk Bednarski – I Sekretarz KW PZPR w Bydgoszczy; Alojzy Tujakowski – Przewodniczący WRN w Toruniu; Antoni Swinarski – Przewodniczący Rady Wojewódzkiej PRON; Stanisław Trokowski – Wojewoda Toruński; Józef Szymański – I Sekretarz KM PZPR w Toruniu; Zygmunt Białecki – poseł na Sejm z Torunia.

wiele innych osób, najczęściej rzeczywiście zasłużonych dla miasta, jak np. działaczka ToMiTo Karola Ciesielska. Łącznie na posiedzeniu MRN w grudniu 1983 r. odznaki przyznano 72 osobom. W całym 1983 r. indywidualne odznaki „Zasłużony dla Torunia” otrzymało 87 osób.

Odnaczeniem zbiorowym wyróżniono 25 instytucji, w tym Towarzystwo Miłośników Torunia⁷⁴, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Wojewódzkie Archiwum Państwowe i UMK⁷⁵. Kolejne instytucje wyróżniano w następnych latach, i do 1988 r. 44 instytucje posiadały już zbiorową odznakę „Zasłużony dla Torunia”⁷⁶. Z protokołów posiedzeń Prezydium MRN wynika, że tylko raz powstał spór dotyczący wyróżnienia instytucji. Dotyczył on przyznania zbiorowej odznaki w 1987 r. dla „Polchemu”, którego grupa radnych nie chciała wyróżnić ze względu na szkodliwy wpływ zakładu na stan środowiska naturalnego, jednak większość poparła ówczesnego przewodniczącego Prezydium Bronisława Ptaszyńskiego, który w 1984 r. zastąpił na tym stanowisku F. Pokorniecką. Ptaszyński podkreślił ponad czterdziestoletni wkład zakładu w rozwój miasta i uzyskał akceptację⁷⁷.

W następnych latach, czyli w okresie 1984–1988, odznaka „Zasłużony dla Torunia” była już stałym miejskim wyróżnieniem. Przyznawano je przynajmniej kilka razy w roku. Prezydium MRN wyłoniło specjalną komisję, na czele której stał członek Prezydium MRN Czesław Duliński. Rozpatrywała ona wnioski napływające do Prezydium i tylko w pojedynczych wypadkach dochodziło do zgłaszania propozycji na samym

⁷⁴K. Ciesielska, *Dzieje Towarzystwa*, s. 54.

⁷⁵APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. tymcz. 44, Protokół z sesji MRN z 28 XII 1983 r. Pozostałe wyróżnione instytucje: Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Rakietowych i Artylerii; „Ema-Apator”; Kombinat Budowlany; „Elana”; „Merinotex”; WBPKM; Cech Rzemiosł Różnych; Muzeum Okręgowe; Pomorskie Zakłady Przem. Cukierniczego „Kopernik”; Biuro Projektowo-Badawcze „Miastoprojekt”; „Baj Pomorski”; Spółdzielnia „Nadwiślanka”; Szpital Dziecięcy; Zespół Szkół Budowlanych; KS „Pomorzanin”; Klub Honorowego Dawcy Krwi przy Zakładach „Polchem”; Klub Honorowego Dawcy Krwi przy Zakładach „Predom-Metron”; Koło Przewodników PTTK; Zakłady Doskonalenia Zawodowego; I LO; Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkańowa.

⁷⁶Zob. załącznik nr 2 do opracowania: Liczba i lista instytucji wyróżnionych odznaką „Zasłużony dla Torunia” w latach 1983–1988.

⁷⁷APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. 121, Protokoły z Prezydium MRN w Toruniu za 1987 r., Protokół posiedzenia Prezydium z 19 I 1987 r., s. 10, inicjatorem sprzeciwu wobec wyróżnienia Polchemu był radny Roman Pastwa.

posiedzeniu Prezydium. Najczęściej konkretne listy osób lub instytucji przedkładała PMRN komisja Cz. Dulińskiego. Warto podkreślić, że już od grudnia 1983 r. wśród osób wyróżnionych bardzo liczną grupę stanowili radni i miejscy urzędnicy i ten stan trwał także w latach następnych. Przykładowo sam Duliński otrzymał odznakę w grudniu 1983 r., a przewodnicząca Prezydium w marcu 1984 r., gdy kończyła się przedłużona kadencja MRN i wyróżniono „na pożegnanie” wielu radnych. Jednak duża liczba odznaczanych powodowała, że raczej większość osób faktycznie zasłużonych – oczywiście pomijając osoby zaangażowane w działalność opozycyjną – otrzymała wyróżnienie. Już w pierwszych miesiącach 1984 r., niespełna rok od faktycznego ustanowienia odznaki, liczba osób wyróżnionych przekroczyła 100 oraz 25 instytucji. Odznaki przyznawano na każdym, comiesięcznym posiedzeniu Prezydium – w styczniu, lutym i marcu 1984 r. Liczba wniosków była tak duża, że komisja Cz. Dulińskiego podzieliła się na 3 sekcje, rozpatrujące poszczególne grupy wniosków o nadanie odznaki⁷⁸. Ten nadmiar odznaczonych i starających się o odznaczenie zrodził tendencję do zmniejszenia liczby przyznawanych odznak. Na posiedzeniu Prezydium MRN z 7 III 1984 r., podczas dyskusji na ten temat, przewodnicząca F. Pokorniecka stwierdziła m.in.: „nie może być tak, że liczba odznaczanych »Zasłużony dla Torunia« jest większa niż liczba odznaczanych odznaczeniami państwowymi”. Następnie przygotowujący projekt listy wyróżnionych Cz. Duliński dokonał korekty w propozycjach osób do odznaczenia. Mimo wszystko jednak przyznano bardzo dużo, aż 28 odznak, co wiązało się z końcem kadencji MRN⁷⁹.

W drugiej połowie roku nowa MRN na kilka miesięcy praktycznie zaprzestała przyznawania odznaki. Łącznie w 1984 r. przyznano 61 odznak indywidualnych. Rok później, w 1985 r., niewiele więcej – 65 odznak plus 4 odznaki zbiorowe. Ten spadek liczby przyznawanych odznak wynikał zapewne z dwóch względów. Pierwszym było to, że w latach 1984–1985 nadawano dość licznie orderzy 40-lecia Polski Ludowej, drugim powodem był fakt wprowadzenia pewnych ograniczeń w rozpatrywaniu wniosków. Przykładowo w lutym 1985 r. Cz. Duliński, wiceprzewodniczący MRN, poinformował Prezydium, że

⁷⁸APT, MRN 1973–1990, sygn. 52, Protokoły posiedzeń prezydium MRN z: 30 I, 24 II, 6 III I 19 III 1984 r.

⁷⁹APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. 52, Protokół posiedzeń Prezydium z 6 III I 19 III 1984 r.

wpłynęło 21 wniosków na odznakę „Zasłużony dla Torunia” ale, „po analizie zespół proponuje zaopiniować [pozytywnie – M.G.] 7 wniosków indywidualnych i 1 zespołowy”. Wówczas przewodniczący MRN B. Ptaszyński rozszerzył listę propozycji o kandydaturę wybitnego podróżnika T. Halika i gazetę „Nowości”. Wśród instytucji zgłaszających propozycje osób kwalifikujących się do wyróżnienia odznaką było obok samego Prezydium MRN Stronnictwo Demokratyczne, ORMÓ, ZW PCK i ZBoWiD⁸⁰. Warto dodać, że w przeciwieństwie do 1983 i 1985 r. walorem listy wyróżnionych odznaką „Zasłużony dla Torunia” z lutego 1985 jest podanie informacji o tym, kto zgłaszał daną kandydaturę. W 1983 i 1984 nie było tych danych. Gdy po raz drugi w 1985 r. sprawa odznak była omawiana podczas obrad Prezydium MRN 12 VI 1985 r., radny Ryszard Grabski, przewodniczący Komisji ds. Samorządu, stwierdził, że wpłynęło 40 wniosków, 9 odrzucono, 28 zaopiniowano pozytywnie, a 3 oddano pod decyzję Prezydium. Przewodniczący MRN stwierdził, że zbyt dużo wniosków składa ZBoWiD i „trzeba to delikatnie ograniczyć”⁸¹. Warto odnotować jeszcze jeden fakt związany z przyznawaniem odznaki w 1985 r. Na czerwonym posiedzeniu PMRN B. Ptaszyński stwierdził, że napływa bardzo dużo wniosków o odznakę „w związku z tym, aby w sposób szczególny uhonorać zasłużonych obywateli, np. raz w roku z okazji 22 lipca uchwałą sesji MRN przyznać 3 nagrody ze środków będących w gestii MRN”. Prezydium MRN poparło pomysł i upoważniło Ptaszyńskiego, aby przygotował nagrody⁸². Świadczyło to o pewnym spadku znaczenia wyróżnienia. Powyższe fakty tłumaczą ograniczenie liczby przyznanych odznak w 1985 r. Jako pewną ciekawostkę warto odnotować, że zapewne na wzór odznaki „Zasłużony dla Torunia” w 1985 r. różne przedsiębiorstwa czy instytucje zgłosiły do Prezydium MRN wnioski o ustanowienie odznak zasłużony pracownik, np. „Zasłużony pracownik PBK w Toruniu” czy „Zasłużony dla Spółdzielni na Skarpie”⁸³.

⁸⁰ APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. 118, Protokoły z Prezydium MRN w Toruniu za 1985 r., cz. 1, Protokół posiedzenia Prezydium z 20 II 1985 r., s. 10 protokołu.

⁸¹ APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. 118, Protokoły z Prezydium MRN w Toruniu za 1985 r., cz. 1, Protokół posiedzenia Prezydium z 12 VI 1985 r.

⁸² Ibid., s. 10.

⁸³ APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. 119, Protokoły z Prezydium MRN w Toruniu za 1985 r., cz. 1, Opinia Kierownika Biura MRN z 30 IV 1985 r.

W przeciwieństwie do lat 1984–1985, w latach 1986–1988 nastąpił wzrost liczby przyznawanych odznak. W 1986 r. odznakę otrzymało 79 osób i 3 instytucje. W tym samym roku pojawiło się też nowe toruńskie wyróżnienie. 1 II 1986 r. MRN uchwaliła wprowadzenie księgi „Za zasługi w ratowaniu zabytków Torunia”. Statut tego wyróżnienia miał tylko 5 paragrafów. Najistotniejszy był pierwszy, w którym stwierdzono: „w celu utrwalenia szczególnych zasług w ratowaniu toruńskich zabytków i pomocy w rewaloryzacji toruńskiego zespołu Staromiejskiego postanawia zaprowadzić Księgę Za zasługi w ratowaniu zabytków Torunia”. W paragrafie 2. stwierdzono, że należy „Wyróżniać wpisem do Księgi osoby, instytucje lub organizacje, które spełniają warunki określone w paragrafie 1”. W paragrafie trzecim określono, że wpisu do Księgi dokonuje Prezydium MRN w Toruniu na wniosek Obywatelskiego Komitetu Odnowy Zabytków lub władz politycznych, państwowych i administracyjnych miasta Torunia. Raz w roku PMRN miało składać informacje o dokonanych wpisach. Uchwała wchodziła w życie z dniem podjęcia. Podpisał ją przewodniczący MRN. Jednak w dostępnych materiałach Rady z lat 1986–1988 nie udało się ustalić ani listy wyróżnionych, ani dalszych losów tego wyróżnienia.

W 1987 r. został osiągnięty rekord liczby przyznanych odznak „Zasłużony dla Torunia”. Otrzymały je 172 osoby i 10 instytucji, w tym kilkusetosobowe fabryki Polchem i Metron. W jednym roku wyróżnionych było więcej niż np. w latach 1984–1985 łącznie. Odznaka czasami była przyznawana – pomijam obdarowywanych „z rozdzielnika” wyższych urzędników czy działaczy partyjnych – osobom, których zasługi dla Torunia były bardzo wątpliwe. Przykładowo na posiedzeniu Prezydium MRN z 18 II 1987 r. przyznano najważniejsze miejskie wyróżnienie dla dwóch kapitanów ZOMO: Jerzego Grysiaka i Kazimierza Rogowskiego⁸⁴. Powodem wyróżnienia była, jak zaznaczono w protokole, „30-ta rocznica ZOMO”. Dodajmy, że także z okazji rocznicy 35-lecia powstania zakładu przyznano zbiorową odznakę „Zasłużony dla Torunia” Centralnej Piwnicy Win Importowanych.

Wspomniano już, że w 1983 r. liczba indywidualnie przyznanych odznak wynosiła 87, w 1984 r. – 61, w 1985 r. – 65; w 1986 r. – 79; w 1987 r. – 172; w 1988 r. – 141. Do końca 1988 r. odznakę „Zasłużony dla Torunia” otrzymało więc łącznie 605 osób. Można przypuszczać, że

⁸⁴APT, MRN w Toruniu 1973–1990, sygn. 121, Protokoły z Prezydium MRN w Toruniu za 1987 r., Protokół posiedzenia Prezydium z 18 II 1987 r.

gwałtowne przemiany polityczne w 1989 r. spowodowały, iż liczba odznak przyznanych przez Prezydium MRN w 1989 r. była już niewielka. Dokumentacji z tego roku w Archiwum Państwowym nie odnaleziono.

Odnaka „Zasłużony dla miasta Torunia” przyznawana była także przez władze miejskie po przełomie politycznym lat 1989/1990⁸⁵. Również honorowe obywatelstwo powróciło do swojej roli najważniejszego wyróżnienia, począwszy od 1992 r., gdy wyróżniono nim Wandę Szuman.

Podsumowując powyższe rozważania należy stwierdzić, że w okresie PRL-u nastąpiło wyraźne ograniczenie możliwości wyróżniania zasłużonych osób przez społeczności lokalne. Honorowe obywatelstwo funkcjonowało w zasadzie tylko w latach 1945–1947, a w późniejszym okresie, nawet gdy sięgano po wyróżnienie określone jako honorowe obywatelstwo, nie miało ono już tej rangi. Zostało zupełnie pozbawione uroczystego charakteru największego wyróżnienia, jakim miasto może obdarzyć zasłużoną osobę. Jednak potrzeba dysponowania własnym wyróżnieniem przez mieszkańców miasta prowadziła do podejmowania usilnych starań, które w wypadku Torunia trwały od końca lat pięćdziesiątych aż do początku lat osiemdziesiątych. Starania te zakończyły się sukcesem i niewątpliwie wśród ponad 600 osób wyróżnionych w latach osiemdziesiątych odznaką „Zasłużony dla miasta Torunia” większość to rzeczywiście najwybitniejsze, najaktywniejsze i zgodnie z nazwą najbardziej zasłużone w tamtych latach postacie. Grupa osób, które otrzymywały to najcenniejsze wówczas miejskie wyróżnienie z racji pełnionych funkcji, to z kolei interesująca dla badań historycznych galeria postaci tworzących ówczesną lokalną elitę polityczną. Niewątpliwie niezwykle cennym materiałem badawczym dla historyków dwudziestowiecznego Torunia byłaby publikacja pełnej listy wyróżnionych wraz z notami biograficznymi.

Honorary Citizenship of the City of Toruń and Other Important Distinctions Conferred by the Town Authorities between 1945 and 1989

In the period of 1945 and 1989, the authorities of Toruń were using several

⁸⁵Przykładowo 23 IX 1993 r. otrzymało ją ponownie Towarzystwo Miłośników Torunia, zob. K. Ciesielska, *Jubileusz 75-lecia Towarzystwa Miłośników Torunia*, Rocznik Toruński, t. 25, 1998, s. 145.

opportunities to award the individuals considered meritorious. The old tradition of conferring honorary citizenship that was established between 1918 and 1939 reappeared in 1945. At that time only two people were honoured, Soviet Colonel J. Kosenko and Marshal M. Rola-Żymierski. The latter did not arrive to the ceremony of conferring his diploma until 1947. It was not until after 18 years that the title of an honorary citizen was awarded once more to a former soldier, captain B. Łazarczyk during a modest ceremony. In 1978, the last ceremony of this type in the Polish Peoples' Republic took place when J. Nielubowicz, the professor of medicine was awarded the distinction without the presence of the town citizens or the municipal board.

The small significance of the honorary citizenship of the town resulted in the new trend aiming at the establishment of another municipal mark of distinction. First trials were made at the end of 1950s and were concluded in 1960 when the Toruń honorary mark of distinction was created. However, the province authorities annulled it in 1965 and it was founded again only in 1982. The mark of distinction was 'Meritorious for the City of Toruń' and it was conferred and handed in for the first time on February 1st, 1983 during the ceremony of the 750th anniversary of Toruń. The decision on the award was made by the Presidium of the National Town Board in Toruń that appointed a special committee with Czesław Duliński, the Presidium member, in charge.

In 1983, individual marks of this distinction were granted to 87 people, in 1984 to 61 people, in 1985 to 65, in 1986 to 79, 1987 to 172, and in 1988 to 141. Till the end on 1988, 605 people in total received this award. The merit was also conferred to institutions and organisations. 25 institutions, among others Toruń Scientific Society and the Nicholas Copernicus University were awarded with the collective honour of 'Meritorious for the City of Toruń'. Till 1988, 44 institutions were bestowed with this mark of distinction. After 1989, the number of awarded diminished significantly. The most important mark of distinction became again the honorary citizenship, beginning from 1992 when Wanda Szuman was awarded.

Die Ehrenbürgerschaft der Stadt Thorn und andere wichtige, zwischen 1945 und 1989 von der Stadt Thorn verliehene Auszeichnungen

Der Stadtmagistrat Thorn nutzte in den Jahren 1945–1989 mehrere Möglichkeiten, Personen, die sich um die Stadt verdient gemacht hatten, auszuzeichnen. Noch 1945 kehrte man zu der alten, aus der Zwischenkriegszeit stammenden Tradition zurück, die Ehrenbürgerwürde zu vergeben. Lediglich

zwei Personen erhielten damals diese Auszeichnung, der sowjetische Oberst J. Kosenko sowie Marschall M. Rola-Żymierski, der jedoch erst 1947 an der feierlichen Überreichung der Urkunde teilnahm. Erst nach 18 Jahren wurde der Ehrenbürgerbrief erneut verliehen, allerdings in einer bedeutend bescheideneren Form, und zwar an den Kriegsveteran Hauptmann B. Lazarczyk. Während der Epoche der Volksrepublik Polen wurde die Auszeichnung zum letzten Mal 1978 an den Medizinprofessor J. Nielubowicz vergeben, jedoch geschah dies in außergewöhnlich bescheidener Weise, ohne Teilnahme des Stadtrates und der Einwohner der Stadt.

Die geringere Bedeutung der Ehrenbürgerschaft der Stadt führte zu dem Bestreben, eine andere städtische Auszeichnung einzuführen. Erste Versuche wurden gegen Ende der 50er Jahre unternommen, und ihr krönender Abschluß war die Thorner Ehrenplakette, deren Einführung 1960 beschlossen wurde. Sie wurde 1965 durch eine Entscheidung der Wojewodschaftsregierung bestätigt und erst 1982 endgültig beschlossen. Es handelte sich hierbei um die Plakette „Verdienst (Verdient?) um Thorn“, die zum ersten Mal am 1. Februar 1983 bei der Auftaktveranstaltung der 75-Jahr-Feiern der Stadt Thorn verliehen wurde. Die Entscheidung über die Vergabe der Plakette traf das Präsidium des Städtischen Nationalrats (Stadtmagistrats?) in Thorn, das zur Sichtung der zahlreichen Anträge einen speziellen Ausschuß gebildet hatte, an dessen Spitze das Präsidiumsmitglied des Städtischen Nationalrats, Czesław Duliński, stand.

Im gesamten Jahr 1983 erhielten 87 Personen die Einzelplakette „Verdienst um Thorn“, 1984: 61 Personen, 1985: 65 Personen, 1986: 79 Personen, 1987: 172 Personen, 1988: 141 Personen. Bis Ende 1988 hatten insgesamt 605 Personen die Plakette „Verdienst um Thorn“ erhalten. Die Plakette wurde auch Institutionen und Organisationen zuerkannt. Mit der Gruppenehrung „Verdienst um Thorn“ wurden schon 1983 25 Institutionen ausgezeichnet, u.a. die Wissenschaftliche Vereinigung zu Thorn und die Nikolaus-Kopernikus- Universität. Bis 1988 erhielten 44 Institutionen die Gruppenauszeichnung. Nach 1989 hat sich die Zahl der mit dieser Plakette Ausgezeichneten deutlich verringert. Die wichtigste Auszeichnung wurde wiederum die Ehrenbürgerschaft, die erstmals im Jahr 1992 Wanda Szuman verliehen wurde.